

Nogle bemærkninger om valget af fangers arbejde.

Fangens arbejde udgør på den ene side en væsentlig del af hans straf, men er på den anden den største velgerning mod ham selv, det egentlige kernemoment i fangens liv og stræben efter at holde sig oppe, fysisk, intellektuelt og moralsk, samtidig som det er et næppe vurderligt led i midlerne til disciplinens håndhævelse. Gælder det nogen- sinde, at lediggang er en djævelens hovedpude, så er det i strafanstalten, hvor den arbejdsløse fange altid vil svinge mellem selvopgivelsen og selvfornedrelsen.

Men heraf følger da også, at det må blive en af de største og vigtigste opgaver for lovgivning og administration at vælge arbejds måder og arbejds grene, der bedst stemmer med de mål, den moderne fangebehandling sætter sig for øje.

Det vil i korte træk sige:

1. Arbejde, der passer bedst for det størst mulige antal fanger, idet man må stræbe efter at sysselsætte enhver fange med det arbejde, der stemmer med hans naturlige anlæg, udvikling og kræfter, samtidig, som det pålægger fangen en kendelig med strafondet forenelig tvang;
2. Arbejde, der ikke virker nedbrydende paa fangens helbred eller kræfter, men kan gengive ham til det fri

samfund som et brugbart medlem af dette, og som om muligt i og for sig kan tænkes at skaffe ham hans brød efter løsladelsen;

3. Arbejdsgrene, der er forenelige med straffetablissermentets økonomi uden samtidig at øve en for den fri konkurrence skadelig indflydelse.

Jeg skal i det følgende i nogle bemærkninger søge at eftervise, hvorledes man efter min anskuelse ved den måde, hvorpå man i de norske straffetablissermenter — og vel også i den største del af den civiliserede verden — søger at løse den foreliggende opgave, har grebet ikke lidet fejl.

I.

Man behøver vistnok kun at kaste et sammenlignende blik på den ene side på vore anstalters nuværende beliggenhed og indretning og på den anden på det billede, statistiken viser os af de elementer, af hvilke den flok består, der befolker dem, for straks at opdage modsætningen mellem mål og middel.

Anstalterne er som regel beliggende i de store byer, forholdsvis snævre i udstrækning, uden jordegods, og frembyder efter sin beskaffenhed liden eller ingen adgang til udvendigt arbejde. Den bedrift, der her finder plads, er næsten udelukkende håndværksarbejde i videre forstand, altså iberegnet endel husflidsarbejde, som legetøjs- og flettearbejde, idet det her i landet kun er strafanstalten for kvinder, der driver nogen fabriksvirksomhed. Bortser man imidlertid fra kvinderne, med hvilke jeg i disse bemærkninger af forskellige grunde ikke agter at beskæftige mig, viser det sig, at den tilførsel af arbejdskræfter, strafanstalterne erholder fra det praktiske liv, kun for en ringere grad synes at egne sig til udbringelse i de arbejdsgrene, hvortil de nu næsten med nødvendighed er henviste i anstalterne.

Der er for det første et antal af forskelligartede klasser af mennesker, der i penitentiærstatistiken er opført under

grupperne ombuds- og bestillingsmænd, handelsmænd og fabrikanter, handelsbetjente og kontorister, husmænd og inderster, fiskere og søfolk samt en del andre, der tilsammen udgør omkring 20 procent af de indkomne fanger. Dernæst har man den efter statistiken ikke ubetydelige gruppe af uddannede haandværksfolk, hvortil man vel kan lægge de få fabriks- og værksarbejdere, tilsammen omkring 30 procent. Endelig den tilbageværende store halvdel af fangerne, der allerede efter statistikens nuværende affatning går ind under begrebet kropsarbejdere i engere forstand, d. v. s. folk, der lever af lejlighedsarbejde, ved hvilket kræfterne, ikke uddannelsen, er det afgørende. Her indgår først og fremmest de egentlige dagarbejdere, der i og for sig udgør en tredjedel af belægget i vore strafanstalter, dernæst tjenestetyende, jordarbejdere, løsgængere og omstrejfer og endelig en ubetydelig (ca. $\frac{1}{2}$) procent betlere og fattiglemmer. For den, der har syslet med disse ting, springer det imidlertid let i øjnene, at denne sidste hovedgruppe i virkeligheden kunde gøres større, om man havde materiale til at opløse de to øvrige grupper i sine enkelte bestanddele og undersøge disse nøjere. Blandt de i statistiken som »håndværksarbejdere og læredrenge« opførte findes f. eks. et ikke lidet antal recidivister, hvis hele håndværksopdragelse er tilegnet i strafanstalterne, og som derfor ved fornyet indsættelse er bleven indført i rullerne under sine i anstalterne tillærte fag. Disse vilde imidlertid, særlig når denne håndværksdannelse er erhvervet under en kortere straffetid, næppe kunne bestå for en skarpere fagmæssig prøve i det fri liv. Fabrik- og værksarbejdere har dernæst som følge af den i deres virksomhed mere gennemførte deling af arbejde næppe nogen indsigt i mere egentligt håndværksarbejde.

Holder man sig imidlertid til statistikens tal og altså går ud fra, at en tredjedel af de straffede mænd egner sig for sysselsættelse med håndværksmæssig bedrift, står altså de øvrige to tredjedele igen. Om et fåtal af disse gælder

det selvfølgelig, at de kan — og må — anvendes i anstalt-
ternes egen tjeneste. Men udenfor disse falder man da
igen tilbage på håndværksarbejdet, hvori de altså skal op-
læres lige fra grunden af. Hvis vore straffetider var lange,
lad mig sige 5 år i gennemsnit, hvis man kunde sætte eu-
hver netop til det arbejde, hvortil han kunde tænkes at
have lyst eller særlige evner, og hvis man endelig havde
raad til at drive arbejdsvirksomheden væsentlig med det
mål for øje at gøre virkelige fagmænd ud af fangerne, da
ville sagen stille sig ganske anderledes. Men saa er langt-
fra tilfældet. Halvdelen af de i strafarbejde indkommende
fanger har en straffetid af under 1 år, og ikke en tyvende-
del har over 5 års strafarbejde ved indkomsten. Kommer
så hertil, at et ikke lidet antal af de til længere tider dømte
regelmæssig løslades ved benådning, og at der blandt dem
er en del affældige og lidet arbejdsdygtige personer, vil det
klart fremgå, at anstaltuddannelsen alene af den grund kun
kan blive en lidet fyldestgørende faguddannelse. Men her-
til kommer, at strafanstaltens arbejdsbrancher nødvendig-
vis må være af begrænset antal, idet der jo for hver som
regel må have mindst 1 håndværkskyndig betjent, fornø-
dent værktøj og passende lokale, således at det jævnlig
hænder, at en mand med nogen uddannelse i ét fag bliver
sat til arbejde i et andet. Endelig kræver hensynet til au-
staltens økonomi, at de ikke kan give den grundige ud-
dannelse i faget, som ude i det fri liv finder sit udtryk i
den gradvise oprykning fra læregut til svend, men at fangen
snaarest mulig og helst fra den første dag må levere arbejde
til salg. Men heraf følger igen med uundgåelig konsekvens,
at arbejdsprodukterne ikke holder det almindelige hånd-
værksmæssige mål, at de kort sagt går ind under det fast-
slåede begreb »fængselsarbejde«, hvorved forstås hånd-
værksarbejde af en grovere, mindre minutiøst udarbejdet
art. et slags solidt fabrikarbejde, der har sin egen plads og
sin egen pris på markedet.

II.

Her er man allerede rykket besvarelsen af det andet spørgsmål ind på livet. Først og fremmest om dette slags arbejde kan tænkes at ville forskaffe fangen hans ærlige levebrød efter løsladelsen. Jeg mener, at man med beklagelse må svare benægtende. Ikke så at forstå, at jo ikke i og for sig den allerede ved indkomsten håndværksdygtige fange også efter løsladelsen skulde kunne hævde sin plads på et almindeligt værksted, og heller ikke så, at ikke mangen gang også en i anstalten, særlig gennem en længere straffetid oplært fange skulde være sat i stand til at underholde sig og i tilfælde også sin familie ved den håndtering, hvortil anstalten har skaffet ham uddannelse. Men jeg er bange for, at dette kun er undtagelserne.

Man må nemlig her tage en hel del momenter i betragtning. Først og fremmest den før nævnte mangel ved hele anstaltuddannelsen, der leverer halvfærdige håndværkere, der ikke står i fuld kurs, selv om det lykkes at smugle dem ind i den almindelige konkurrence uden at publikum og arbejdskammeraterne får vide, at de er løsladte straffanger. Thi der hersker desværre i denne henseende en så almindelig fordom, at de fleste neppe aner det. Og denne fordom rejser en mægtig ismur mellem den løsladte og det ærlige arbejde. Driftsherren har skræk for at tage ham i tjeneste og betro ham værktøj og materiale, og arbejdskammeraterne nægter mangen gang simpelthen at arbejde på værksted sammen med en straffet person, en slags honnet ambition, der endog efter lang tids redelig virksomhed har sat den ulykkelige på bar bakke, idet arbejdsherren ikke kan risikere strejke eller utilfredshed for den enkeltes skyld. Kanske endnu mere virker fangens egen ulyst under straffetiden til for alvor at tilegne sig nye færdigheder med det mål for øje derved at skabe sig en ny fremtid. Naar man ser på den brogede flok, der befolker vore strafanstalter, folk fra sågodt som alle næringer og samfundsklasser, med de mest forskellige interesser og

uddannelse, kan man ikke undre sig over vanskeligheden ved af disse at danne ny personer, der skulde kunne ofre sig for den jævne borgerlige håndtering, hvortil de får et vink i anstalten. Fangens tanker går, om ikke i retning af noget værre, uvilkårlig tilbage til det gamle liv og den gamle virksomhed, og han betragter derfor det arbejde, han gør i anstalten, i heldigste fald, om han er så fornuftig, som en nyttig adspredelse, der forkorter ham straffetidens pinagtighed.

Dagarbejderen optager efter løsladelsen igen sit løsarbejde, thi der kræves jo bare de stærke næver og den brede ryg, og der spørges ikke så kræsent efter fortid og attester. Sømanden går igen ombord, og det gør så mangen anden også, heldigvis, for grundig at ryste støvet af sine fødder og i ny omgivelser søge en ny chance. Selve den virkelige håndværkskyndige arbejder finder vel som regel sin gamle plads besat og den gamle tillid rokket, og så vender han sig mod andet og mere tilfældigt arbejde. Og her kommer jeg til en vigtig anke mod vort nuværende system, nemlig anstaltens centralisation i de store byer, specielt i hovedstaden. Det er en kendsgerning, at alt det arbejde, som i straffetiden og ved løsladelsen ofres for af forbryderen at gøre et brugbart samfundsmedlem, så let spildes derved, at den løsladte har en udpræget tilbøjelighed til at opholde sig på straffestedet eller i dettes nærhed. De store byer, med de mangfoldige mer eller mindre tvivlsomme udveje til at slå sig igennem, og med de mange kroge til at gemme sig og sin fortid bort i, synes at byde så ulige større chancer for den løsladte end hans eget hjemsted, hvor hver mand kender hans tidligere liv, og hvor forholdene ere snevrere og mere gennemsigtige. Om alt andet glipper, så har man jo anstalten at ty tilbage til om hjælp, man har en rigere veldædighed, mere af tilfældigt arbejde, som til nød kan føde sin mand, kort sagt, der synes altid at være en udvej. Og af mange grunde, falsk undseelse, falske forespejlinger, halve løfter, løse bekendt-

skaber, flyder de løsladte sammen som et bundfald på det sted, hvor fristelserne er størst og nøden netop arter sig værst. Men følgen heraf springer let i øjnene. De slette bekendtskaber, man har gjort på straffestedet, og som ikke er til at undgå, får lejlighed til at trives og blive mere intime, der dannes broderskaber, som bliver til bander, den ene hånd vasker den anden, og de, der undgår at komme i åbenbar konflikt med lovene, lever et liv, der ikke var nogen nødvendig følge af det første fald. Den enkelte, der går ud med et virkeligt, hæderligt forsæt om at ernære sig, og som måske er strafanstalten taknemlig for, som han tror, der at have fået en uddannelse, der synes ham bedre end den forrige til at skaffe ham brødet, vil som regel, hvis man da ikke har været så heldig at sikre ham fast arbejde lige fra løsladelsen, snart gøre den bitre erfaring, at netop i den store by er dørene mest stængte, pladsene mest optagne, konkurrencen skarpest. Og så dukker han ned til de andre, lever et tilfældighedens liv og går til grunde med had til samfundet og uden egenlig klar bevidsthed om egen skyld.

III.

Endelig står vi foran den økonomiske side af spørgsmålet. Her er man dog som før nævnt i høj grad bunden af forholdene, d. v. s. anstaltens beliggenhed, bygningsmåde og areal, hvilke nu med nødvendighed peger på håndværksarbejdet som det eneste naturlige. Hvis imidlertid valget af sysselsættelse havde stået uafhængigt af disse hensyn og man havde kunnet lægge mere vægt på den økonomiske side af sagen, tror jeg neppe, håndværksarbejdet havde vundet så stor plads i anstalterne. Det er nemlig en selvfølge, at alle de momenter, jeg ovenfor nævnte til bedømmelsen af det arbejde, hvortil de enkelte fanger selv kan tænkes at egne sig, i økonomisk henseende vil trække nedad. Arbejdet bliver overvejende begynderarbejde med det deraf følgende uforholdsmæssige forbrug af materiale,

mindre nitid udførelse og ringere salgspris på det færdige produkt. Jeg nævnte ovenfor, at fængselsarbejdet har sit eget særpræg af noget grovere, mindre smukt. Dette er tillige parret med en vis soliditet, som dette slags arbejde næsten altid vil have, og som er en følge af, at der til de gennemgående mindre øvede arbejdere kræves mere ud-søgt materiale, og at det affald, som man ellers på værkstederne med kyndige, fuldt uddannede folk forstår at udnytte til det yderste, her for en stor del går spildt. Nu er det jo så, at det tvungne arbejde i og for sig både er kvalitativt og kvantitativt slettere, men dette gælder naturligvis i endnu langt højere grad ved arbejdsgræne, hvormed den arbejdende fra først af er ukendt, og hvori han aldrig driver det til nogen fuldkommenhed. Slap intelligens går her side om side med sløvhed for nye indtryk og mangel på initiativ og arbejdslyst, samtidig som det ofte stillesiddende arbejde, der næsten til stadighed foregår i indelukkede lokaler, virker skadeligt på fangens legemskraft og sundhed. Den økonomiske side ved sagen vil klarest fremgå af de statistiske opgaver over arbejdets afkastning ved vore strafanstalter. Årsberetningerne viser år om andet en daglig udgift pr. mandlig fange af omkring 2 Kroner. Heraf dækkes ved udbyttet af arbejdsdriften mellem 50 og 60 øre, eller, hvis man fordeler arbejdsudbyttet kun på de virkelige arbejdsdage, mellem 60 og 70 øre. Her skal imidlertid bemærkes, at denne indtægt er beregnet i kort-hed ved at trække udgifterne til materialier og det dermed ligestillede fra driftens bruttoindtægter, medens der intet hensyn er taget til de ikke ubetydelige udgifter, der falder på kontoerne lønninger (værksmester med assistenter, håndværkskyndige opsynsbetjente, regnskabsførere og kontorister), belysning, brændsel, værkstedernes vedligehold og rengørelse, kontorhold o. s. v., hvormed jo den private bedrift måtte belastes, ikke at tale om udgifterne til fangernes underhold, som vilde drive udbyttet ned langt under nul. Jeg skal ikke indgå på nogen nærmere drøftelse heraf, men alene

henpege på, hvor små de ovenfor anførte tal trods denne beregningsmåde er blevne, og hvorledes det klart fremgår, at anstaltens nuværende drift påvælter staten et betydeligt økonomisk offer, der ikke står i noget rimeligt forhold til driftsudbyttet. Vilde man hertil svare, at det er hensynet til fangerne og den for dem heldigste måde at syselsættes på og ikke statens økonomi, man først og fremmest må søge at tilfredsstille, så mener jeg i det foregående at have påvist, at det ikke netop er sikkert, at det første mål nås bedst gennem den nuværende anordning, og at man ikke for den sags skyld bør være så ængstelig for at opgive denne og gå over til en ny, specielt da det økonomiske udbytte af den nuværende drift næppe kan blive tarveligere.

Foruden den vanskelighed, man har ved således at få straffeetablisementernes drift til at svare regning, er det imidlertid en side ved denne, på hvilken man naturlig må komme ind ved en undersøgelse som nærværende. Dette er hensynet til konkurrencen med den fri arbejder, specielt håndværkeren. Der har til enhver tid i de forskellige lande været klaget herover, ikke mindst nu og hos os. I og for sig tror jeg egentlig ikke, at disse klager er synderlig berettigede. Thi det er en selvsagt sag, at når man først anvender tvunget arbejde som straf, så må der også præsteres arbejde, og hvis arbejdet skal blive produktivt og til en vis grad skaffe valuta for de anvendte omkostninger, vil nødvendigvis en konkurrence opstå med dem, der i det frie liv driver samme håndtering. Man kan imidlertid ingenlunde gå ud fra, at alle de, der er idømte arbejdsstraf, uden domfældelsen aldeles intet arbejde vilde have udført, og når man i forbindelse hermed tager i betragtning det mindre intense arbejde hos den ufri mand, tror jeg ikke, man skal finde, at konkurrencen har det omfang, man ofte har villet tillægge den.

Imidlertid, den eksisterer, og spørgsmålet bliver da, om den ikke er større end strængt fornøden, og om der gøres

nok for at indskrænke den. Jeg tror, at den nuværende anvendelse af fangernes kræfter i håndværkets tjeneste også i denne henseende har en skadelig indflydelse. Denne produktion, som man har søgt fremmet ved fortrinsvis at ansætte håndværksmæssigt uddannede opsynsbetjente i straffanstalterne, frembringer i årenes løb ikke lidet færdigt fabrikat, der, for at det ikke skal fylde lagerne og igen forårsage udgifter på denne konto, må søges afsatte ofte til forholdsvis lav pris. I forbindelse med den ovenfor omtalte i sagens natur liggende ringere kvalitet hos fængselsarbejdet, bidrager dette i ganske ikke så liden grad til ialfald i enkelte brancher at trykke de ordinære markedspriser på vedkommende varer.

Det offentlige — og hos os drives som bekendt nu overalt det tvungne arbejde direkte for statens eller kommunens regning — kan, da det ikke tør gøre regning på en lønnende omsætning, og da nu engang hensynet til denne side af sagen ikke for det spiller nogen fremtrædende rolle, sælge til en lavt beregnet pris. Og hvad varens kvalitet angår, da er der jo en hel række produkter, hvor de små fejl og unøjagtigheder ved arbejdet ikke har nogen betydning, idet publikum kun forlanger den størst mulige soliditet, hvad fængselsarbejdet netop byder på. De fri konkurrenters klager er derfor hos os i den senere tid netop gået ud på, at man sælger fængselsprodukterne for billigt, idet de meget godt kender og delvis vel også erkender de mangler ved disse, der kun kan betinge en noget lavere pris end den, det fuldt håndværksmæssige arbejde betinger.

Men er det altså givet, at der hersker og må herske en vis grad af konkurrence, da forekommer det mig heller ikke tvivlsomt, at man efter evne bør søge efter midler til såvidt muligt at uskadeliggøre den eller ialfald at begrænse den såvidt gørligt.

Alle momenter tilsammentagne turde vise, at der kræves en reform i fangearbejdet, ikke blot af økonomiske grunde, men også for fangernes egen skyld. Der kræves et arbejde, der henvender sig lige meget til fangens fysiske kraft som til hans intelligens, helst et udearbejde med tung drift, der passer bedre for flertallet af de dømte end det nuværende halvarbejde i lokalernes indestængte luft, — et arbejde, der kan levere dem tilbage til samfundet med grove hænder og styrket legeme, og som har vænnet dem til at tage fat på hvadsomhelst, der kan skaffe dem brød i ansigtets sved.

Dette er spørgsmål, der til enhver tid og man kan vel også sige overalt i den civiliserede verden har lagt beslag på deres opmærksomhed, der har haft med disse ting at gøre. Når jeg imidlertid netop nu og hos os har troet at burde gøre sagen til genstand for nærværende bemærkninger, er hertil såmeget større grund, som vi synes at stå over for reformer i vor straffelovgivning og i vort penitentiærsystem, der også i henseende til det her berørte emne kan komme til at berede os ikke få vanskeligheder.

I nær forbindelse med det af den ved kongelig resolution af 14 november 1895 nedsatte kommission udarbejdede udkast til en almindelig borgerlig straffelov for kongeriget Norge foreligger der fra samme kommission 2 andre lovudkast, det ene til lov om fængselsvæsenet og om fuldbyrkelse af frihedsstraffe og det andet til lov om løsgængeri, betleri og drukkenskab samt om tvangsarbejdshuse. I det førstnævnte foreslås i § 12 det hidtil for fængselsfanger fakultative arbejde ombyttet med tvunget arbejde, og i § 47 foreslås det om fanger, der ikke udstår straf, altså praktisk talt varetægtsfanger, at de, om de ønsker det, mod en passende godtgørelse skal søges beskæftigede med arbejde for fængslet, samt at fanger, der ikke selv sørger for passende beskæftigelse, skal være pligtige til at udføre det arbejde, der anvises dem. Hermed er, som i motiverne udtrykkelig udtalt, alle fanger

pålagt arbejdspligt. Ved det sidstnævnte lovudkast søges blandt andet åbnet adgang til anbringelse af løsgængere i temmelig vid forstand, eller, som det i § 5 hedder, personer, om hvem der er grund til at antage, at de helt eller delvis ernære sig ved strafbare handlinger, der kan medføre højere straf end bøder, i tvangsarbejdshus for en tid af 3 år, eller, såfremt han tidligere har været anbragt i tvangsarbejdshus i henhold til samme lov, i 6 år. Udkastet åbner derhos også adgang til anvendelse af varetægtsarrest på løsgængere.

Bliver disse udkast i en nærmere eller fjernere fremtid lov, er hermed rammen for det tvungne arbejdes anvendelse i væsentlig grad udvidet. Og idet man med sikkerhed kan gå ud fra, at det er hensigten at behandle straffangen og tvangsarbejdsfangeren i henseende til arbejdspligten i alt væsentligt på samme måde, vil det indses, at de vanskeligheder, under hvilke det tvungne arbejde med hensyn til valg af arbejdsgrene, produkternes afsætning o. s. v. nu lider, i endnu langt højere grad vil forøges. Som en ikke uvæsentlig faktor hertil vil inddragningen af også varetægtsfangerne under arbejdspligten sikkerlig virke. Thi er det, noget enhver, der har haft med den slags fanger at gøre, må indrømme, forbundet med vanskeligheder på en effektiv og nogenlunde økonomisk måde at lede en arbejdsdrift med fanger, der hensidder på længere og bestemte tider, så forfleres disse ganske overordenlig, når det gælder personer, hvis ophold i fængslet ikke engang tilnærmelsesvis kan forudsiges. Allerede valget af arbejde for personer, der ikke på forhånd er i besiddelse af nogen som helst færdighed eller kendskab til nogen branche af produktiv virksomhed, er slem nok. Men hertil kommer da videre, at fangerne mangan gang løslades kort tid efter arbejdets påbegyndelse, således at det halvfærdige produkt må overleveres en anden, der ofte står på et ganske andet standpunkt i færdighed, hvoraf igen følger, at varen mer end vanligt beheftes med fejl, der vanskeliggør dens

afsætning eller endog umuliggør den. Endvidere forløber jo ikke varetægtsfangens fængselsophold på samme vis som straf- eller arbejdsfangens; han er jævnlig optagen af retsmøder, konferencer med forsvarer, politi eller vidner, ofte fraværende fra fængslingsstedet under sessioner på andre steder o. s. v., noget, der altsammen gør hans arbejde afbrudt og desuden afleder hans interesse og svækker hans arbejdslyst og energi.

Jeg vover neppe for meget ved at påstå, at man ved en under de ny forhold fortsat virksomhed i det gamle spor vil komme til at stå overfor administrative vanskeligheder, hvis løsning vil kræve et måske uoverkommeligt arbejde.

Men botemidlerne, vil man sige, hvor er da de?

Jeg tror ikke, man på forhånd bør være bange for at indlade sig på at søge efter disse.

Først og fremmest gælder det her selvfølgelig at udnytte fangens egen kraft i etablerementernes egen tjeneste såmeget som muligt. Det synes mig i så henseende klart, at hver enkelt anstalt til enhver tid må kunne sysselsætte et så stort antal arbejdere i de forskellige håndværksbrancher, at al leverance til anstalterne selv af vedkommende produkter kan leveres af disse. Således beklædning, inventar ligesom også mindre væsentlige reparationer og vedligeholdsarbejder på anstaltens bygninger, specielt malerarbejde, bør kunne udføres ved fanger, mer end nu finder sted. Hermed vil en større eller mindre del af fangerne til enhver tid finde sysselsættelse, men vel at mærke som regel kun sådanne, der på forhånd har forudsætningerne for at levere brugbart og økonomisk arbejde.

Dernæst bør administrationen i langt større udstrækning end nu søge at monopolisere visse dertil skikkede arter af arbejde for det offentlige for straffeetablermenterne. Det forekommer mig ikke tvivlsomt, at en hel

del sådant arbejde, jeg vil alene nævne en række forfærdigelser for armé og flåde, post-, jernbane- og vejvæsen, i stor udstrækning vilde kunne overdrages strafanstalterne, hvorved staten ligefrem kunde undgå en dublering af sine værksteder og således i nogen grad tillige opnå at forenkle sin administration.

Hvad der imidlertid efter min anskuelse først og fremst må betragtes som et hovedpunkt ved en reform på det her omhandlede område, er den tidligere omtalte afskaffelse af det nu utvivlsomt overdrevent anvendte sløvende og uøkonomiske håndværksarbejde på anstaltens værksteder. Den grundsætning for fangernes beskæftigelse, der nu sidst hos os er bleven præciseret ved § 9 i bodsfængselsreglementet af 9 september 1889, hvori det hedder, at der særligt bør have sig øje at gøre fangen såvidt mulig skikket til fremtidigt erhverv, har man, hvad jeg tidligere i disse bemærkninger har søgt at eftervise, altid været tilbøjelig — og kanske også tildels tvungen af omstændighederne — til at forstå derhen, at man skulde se til at lære fangen noget, der kunde skabe ham en bedre fremtid. Satsen er imidlertid kun da rigtig, hvor det gælder at udvikle fangens medfødte begavelse eller tidligere tillærte færdighed. Ellers er den et udslag af en slags usund filantropi, der hævner sig på fangen selv. Man må bevare ham eller rettere sagt det gode og praktisk brugbare i ham, for samfundet, men ikke lægge an på at uddanne et nyt slags borger af ham, medmindre han da viser en særdeles udpræget lyst til at lære og under læretiden en ganske fremtrædende energi, villighed og nemme i et fag, som desuden kan have bestemte og påregnelige chancer for at skaffe ham bedre underhold, end det han før drev. Alt andet ombytte af virksomhed må man såvidt gørligt sky som et onde. Man skal vogte sig for at gøre en dårlig skomager af en flink sømand eller en halvlært kurvmager af en grovarbejder. Og gælder det de unge fanger, der tidligere ingen egenlig stilling havde og ingen praktisk uddannelse besad, skal

man tage nøje i betragtning, om man virkelig tiltror sig i anstalten at bibringe ham en såpas grad af duelighed, at han kan bestå i konkurrencen med andre, der har fået sin uddannelse i det fri liv, og om man tør påtage sig det ansvar, der ligger i at lede hans tanker og håb ind på en bane, hvorpå man ikke også kan sikre ham for fremtiden. — Jeg mener altså kort og godt, at anstalt-håndværket, der før har været regel, bør blive undtagelse. Hertil kan meget gøres ved valget af beliggenhed og indretning for de i de foran nævnte lovudkast projekterede strafanstalter og arbejds-huse. Man må bort med disse fra de store byer, specielt fra hovedstaden, hvor alene grundens kostbarhed lægger hindringer i vejen for anskaffelsen af tilstrækkelige arealer eller jordegods. Om man ikke, hvad jeg heller ikke mener, netop bør fæste sig ved jordarbejde som en passende afløsning for håndværket, uagtet der kunde være meget, som taler for at lade etableringerne drive såpas jordbrug, at de også i denne henseende skulde kunne udnytte nogen arbejdskraft, — så bør man i hvert fald forlægge anstalterne til landets grund, helst i så stor afstand fra hovedstaden, at man fjerner farerne ved dens naboskab. Der kunde da erhverves en så stor og med vekslende natur udstyret ejendom, at man derpå foruden jordarbejde, gartneri eller lignende tillige f. eks. havde adgang til stenbrud med dertil knyttet stenhuggeri, specielt med de grovere former for bygnings- og gadesten, gerne puksten, for øje. Sidstnævnte arbejde vilde netop på grund af sin grovere, for mindre intelligente arbejdere lettere begribelige art og fordi det tillige efter sin natur er lettere at udmåle i kvantitativt mål, efter min opfatning frembyde et effektivt og i mange måder praktisk fangearbejde.

I det man selvfølgelig også for de ny etableringer måtte beholde et passende antal håndværksværksteder bl. a. til afhjælpelse af eget behov, skal jeg her straks bemærke, at man så meget som muligt bør søge at undgå brugen af

Maskiner. Når man i den senere tid i vore nuværende strafanstalter har indført sådanne, mener jeg nemlig, at dette er et fejlgreb. Man har altid et så stort antal af mindre intelligente og lærvillige, af sløve eller modvillige fanger, at de ikke med fordel, hverken for sig eller anstalten kan anvendes til noget bedre end til simpelthen at levere den fornødne drivkraft.

Ja, jeg vil gå også et skridt videre, om jeg end er forberedt på her at møde modstand. Vi erindrer så godt fra den nu tilendebragte polarrejse med »Fram«, at man her ombord havde indrettet sig på, dels til besparelse af kunstig drivkraft, dels som en heldig motion for besætningen, at levere sig den elektriske belysning ombord på fartøjet ved en motor, hvortil besætningens eget arbejde leverede kraften. Jeg mener at kunne spørge, når man således turde byde dette udvalgte mandskab af hæderlige, hver i sit slags fremtrædende mænd et sådant arbejde, skulde der da være noget nedværdigende eller forkasteligt i at påtvinge dem det samme, hvem samfundet finder at måtte indespærre i sine strafanstalter for forbrydelser? Et arbejde som dette, der i modsætning til den gamle trædemølle vilde være en nyttig og økonomisk faktor i anstaltens liv, vilde desuden frembyde en næsten uvurderlig fordel derved, at den dovne og modvillige lettelig kunde kontrolleres.

Desuden kunde det drives udenfor lokalerne i åbne skur eller fri mark, hvorved man opnåede et højst ønskeligt ophold i frisk luft for fanger og bevogtning.

Om end disse former for arbejde visselig bedst vilde egne sig for de større etablissementer med friere arbejdspladse og i almindelighed for fællesanstalter, er jeg ikke vis på, om de ikke også, afpassede efter forholdene, endog vilde kunne lade sig gennemføre for cellefængslet, hvor omsorgen ved at finde sysselsættelse for varetægtsfangerne nu specielt frembyder de største vanskeligheder. Det vilde være en opgave af rent teknisk art at konstruere kraft-

udviklingsmaskiner enten for hånd- eller trædekraft, for siddende eller opret stilling, ved hvilke man vilde være istand til fra første øjeblik af at skaffe hvilken som helst fange et virkelig effektivt arbejde med økonomisk fordel for anstalten, hvilket tillige med de nævnte varianter i udførelsen vilde sikre hver enkelt en for hans alder og kræfter passende motion og bevare hans legemes spændstighed til frihedens time. Man vilde herved med et slag være kommen bort fra den tilstand, da hver ny fange, der skal sysselsættes, synes at måtte medføre et nyt tab for anstalten.

Jeg ved vel, at man vil indvende, at et sligt arbejdes ensformighed vil trætte mer end fornødent og kanske tværtimod hensigten bevirke lede til arbejdet. Hertil kan kun svares, at en fanges liv i vore dage ikke udelukkende er et arbejdsliv. Han har sine skoletimer og andagtstimer, sin luftetid og sine besøg og som varetægtsfange ialfald, som ovenfor påvist, en række andre ting, der lægger beslag på hans tid og vil virke generende på ethvert andet arbejde end det rent mekaniske, der uden skade kan afbrydes og genoptages når som helst. Og desuden, under vor tids gennemførte deling og mer og mere fabrikmæssige drift af alskens håndværksarbejde også i det fri liv, hvad intelligentere og mere vextlende sysselsættelse bydes der den underordnede arbejder i fabrikker og på værksteder? Der bør, dette må engang for alle slås fast, aldrig bydes den, der har krænket samfundets love, nogen som helst fordel, han ikke ellers kunde erholdt.

Under den diskussion om omsorgen for de løsladte straffanger, der den 28 oktober 1896 afholdtes i den norske kriminalistforening, udtalte jeg som min hovedanskuelse i denne henseende, at staten, når fængslets port har lukket sig efter den løsladte fange, ikke dermed bør anse sin

opgave løst. Så sandt det er, at mangen gang den straffedes skæbne er vel så hård, når han igen slippes ud i det samfund, der har forlangt ham straffet for lovovertrædelsen, som den var på den tid, da fængslet bød ham et stille tilflugtssted, så vist er det også, at den samme myndighed, der på samfundets vegne måtte overtage hans indespærring, også får påtage sig igen at formidle hans genindtrædelse i det fri liv. Og her er det ikke nok, at man bevilger penge til fængselselskaberne. Man må holde alle de udveje åbne, som netop det offentlige i rigt mål råder over, for at frelse den straffede fra at falde påny. Thi det næste fald bliver jo altid dybere end det forrige. Og man får, når han ikke selv kan gøre det, også beskytte ham, ikke blot mod andre, men kanske mest mod ham selv.

I og med, at staten allerede har erkendt det for sin pligt i nogen grad at tage sig af den løsladte ved årlig at yde bevilling til fængselselskabernes virksomhed, ligger en erkendelse af ovenstående sætninger også i deres videre konsekvenser. Det må ikke, må aldrig være disse selskabers opgave, at yde fattigunderstøttelse eller i det hele underhold for længere tid til sine klienter, der må aldrig være nogen præmie for forbrydelsen; men opgaven må være den alene, ved formidling at træde mellem den straffede person og det fri samfund, at berede den første overgangen til det sidste ved at skaffe ham naturlig tilgang på arbejde. Men da må staten være den sidste til at nægte sin håndsrækning. Hver enkelt administrationsgren må her arbejde sammen til et hele, og ingen vej, som kan tænkes at ville berede den ulykkelige, der ved straffen har fået sin regning med samfundet og den borgerlige retfærdighed opgjort, må han finde stængt hos den, der har repræsenteret disse. Der bør derfor allerede under straffetiden være adgang til hos de forskellige administrationsgrene at forhøre sig om arbejde for fangen, så han, strax han forlader straffestedet, har sin bane opstukket og slipper at gøre de ofte så farlige afstikkere fra den lige linie. Jeg sigter her specielt

til sådanne arter af virksomhed, som f. ex. vej- og jernbanebygning, til hvilke et i anstalten drevet strengt, fysisk arbejde netop vil bevare hans legeme friskt og hans kræfter ubeskårne og færdige til anspændelse.

Man misforstå mig heller ikke her derhen, at jeg skulde ønske de løsladte i flokke sendte afsted til arbejdsstederne. Det vilde være at give stene for brød. Nej, man måtte her være så forsigtig som aldrig ellers; men en fordel frembyder netop de nævnte, over det hele land spredte arbejder derved, at de, i modsætning til den herskende konflux af de løsladte fanger til de store byer, tillader deres spredning og hindrer dem fra at søge det gamle, ulykkessvangre selskab. Det skal indrømmes, at der her foreligger vanskeligheder af forskellig art. Man savner jo adgang til at tvinge den løsladte til at modtage det tilbudte arbejde, og man støder desuden på den ofte omtalte lyst hos dem selv til netop at vende tilbage til det gamle opholdssted og de gamle vaner. Men allerede nu kan der gøres meget, f. ex. ved aldrig at give understøttelse til hjemsendelse, uden hvor der bevislig venter den løsladte ordenligt erhverv, eller hvor specielle familieforholde eller lignende gør den ønskelig, men derimod tilbyde rejsepenge og udstyr til det sikre arbejdssted på den udtrykkelige betingelse, at der ellers ingen form for understøttelse tilstås.

Med fremtiden for øje vil man desuden ikke i denne henseende behøve at se sig om efter udveje. Begge de foran nævnte lovudkast vil nemlig i tilfælde give adgang til at sikre sig alt fornødent. Udkastet til lov om fuldbyrdelse af frihedsstraffe bestemmer i § 21, at den, der har udstået fængsel i et år og to trediedele af den idømte straf, bliver at løslade på prøve, medmindre hans forhold i fængslet eller andre særlige omstændigheder gør løsladelsen utilrådelig eller ham dertil ufortjent, og at løsladelsen sker på sådanne betingelser med hensyn til opholdssted, meldepligt og forhold forøvrigt, som i ethvert tilfælde foreskrives i overensstemmelse med nærmere regler givne af kongen, —

samt i § 22, at om den på prøve løsladte forøver nogen strafbar handling, der kan medføre frihedsstraf, eller overtræder han iøvrigt de for hans løsladelse satte betingelser, kan han påny indsættes i fængslet til udståelse af den genstående del af straffen, og kommer da tiden fra løsladelsen indtil den fornylede indsættelse ikke i betragtning ved straffetidens beregning.

Og udkastet til lov om løsgængeri m. v. foreslår i § 35, at enhver løsladelse efter denne lov sker på prøve, om hvilken det i § 35 udtales, at uanset om den tid, hvori fangen kan beholdes i anstalten, ved løsladelsen er udløben, kan den løsladte inden et år derefter besluttes taget tilbage til anstalten, når han overtræder de for løsladelsen satte betingelser eller hans forhold findes dertil at give grund.

Den, som således igen indsættes, kan beholdes i anstalten indtil udløbet af den oprindelig fastsatte tid, hvorved den tid, han har været i frihed, ikke medregnes, og i ethvert tilfælde i 2 år.

Her vil man have midlerne ihænde. Og mod den indvending, at dette neppe altid vil være heldigt at anvende tvang lige overfor den person, der nu har sonet for sin brøde og fået krav på frihedens gave, kan kun svares, at på den arbejdsvillige, der altså viser sig at være fyldt af et ærligt forsæt om at skabe sig en position i det fri samfund og derfor med tak modtager tilbudet om det anviste arbejde, kommer disse bestemmelser aldeles ikke til anvendelse, men falder bort som uforholdne. Det er de vrangvillige, de, som gør vanskeligheder, hvem man får tvinge, fordi de trænger tvangen også for sin egen skyld. Og det må vel erindres, at man jo ikke tvinger disse folk til andet end det, som vi alle ere pligtige at påtage os, om vi vil leve i det ordnede samfund: det ærlige arbejde.

Segelke Thrap.
fængselsbestyrer i Kristiania.